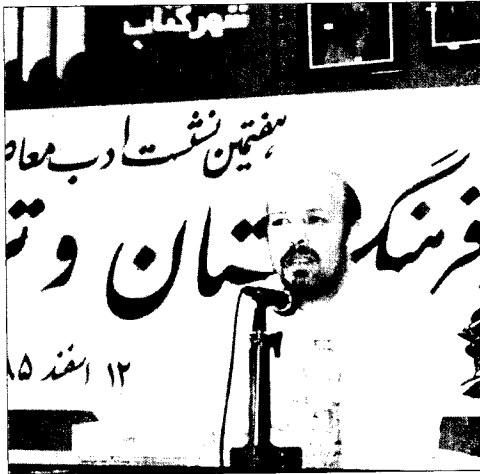

جایگاه ترجمه در فرهنگستان

هفتمین نشست گروه ادبیات معاصر فرهنگستان زبان و ادب فارسی با موضوع "فرهنگستان و ترجمه" روز شنبه ۱۲ اسفند ۸۵ در ساختمان مرکزی شهر کتاب برگزار شد. سخنران این نشست دکتر علی خزاعی فر. سردبیر مجله مترجم بود که به بحث درباره جایگاه ترجمه در فرهنگستان پرداخت. خزاعی فر نخست از باب مقدمه به سابقه فرهنگستان در ایران اشاره کرد و گفت:

"اگر به بحث‌هایی که قبل از فرهنگستان

اول و دوم شده رجوع کنیم، می‌بینیم مسأله‌ای که وجود فرهنگستان را توجیه کرده، ضرورت یافتن معادله‌های فارسی برای انبوه واژگان خارجی بوده است. در فرهنگستان سوم نیز، یعنی فرهنگستانی که در جمهوری اسلامی تأسیس شده، واژه‌گزینی اهمیت بسیار دارد بطوریکه در اذهان عموم فرهنگستان واژه‌گزینی را تداعی می‌کند. همچنین اگر به شرایط تاریخی قبل از تشکیل فرهنگستان اول و دوم توجه کنیم، می‌بینیم که واژه‌گزینی از جمله ضروری‌ترین کارهایی بوده که فرهنگستان می‌توانسته انجام بدهد."

اصل حرف خزاعی فر این بود که در دو سه دهه اخیر دنیا بسیار تغییر کرده و لذا دستور کار فرهنگستانها عوض شده است. دو عامل عمده این تغییر یکی جهانی شدن و دیگری تحولات در عرصه ارتباطات است. در ابتدا تصور این بود که اگر زبان دهکده جهانی انگلیسی باشد، زبانهای دیگر محو می‌شوند یا آسیب می‌بینند. آنچه در عمل اتفاق افتاد خلاف این بود. ملت‌ها و دولت‌ها به دفاع از حیثیت و اصالت زبان مادری خود برخاستند. امروزه غالب کشورها برنامه مدونی تحت عنوان سیاست زبانی یا language policy دارند. خزاعی فر سیاست زبانی را چنین تعریف کرد:

"سیاست زبانی عبارت است از مجموعه سیاست‌های رسمی دولت - که از طریق قانونگذاری یا صدور دستورالعمل‌های اجرایی یا به هر شکل دیگر و از طریق سازمان یا سازمانهای مربوطه اعمال می‌شود - در مورد استفاده از زبان در محیط‌های عمومی. کم و کیف آموزش مهارتهای زبانی و حق افراد و گروهها برای استفاده یا حفظ و پاسداری از زبان مادری خود." به اعتقاد خزاعی فر، مسائلی که امروزه تحت عنوان سیاست زبانی بحث می‌شود بسیار متعدد است: نظارت بر کاربرد زبان، آموزش زبان، مقابله با تأثیرات و نفوذ زبان خارجی، زبانها و گویش‌های اقلیت‌ها، ایجاد آگاهی و احساس مسئولیت در مردم نسبت به زبان مادری، مسأله زبان مادری و زبان علم، مسأله ترجمه و حفظ میراث زبانی، بدین ترتیب نهادی که به این مسائل می‌پردازد کارش دیگر به حوزه زبان محدود نیست بلکه زبان را در چارچوبی از مسایل علمی، آموزشی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و تاریخی مورد پژوهش، سیاست‌گذاری و اجرا قرار می‌دهد. خزاعی فر سپس چنین نتیجه گرفت:

پس اولین مسأله‌ای که ما با آن روبرو هستیم، این است که ما در ایران فرهنگستان داریم ولی سیاست زبانی در معنی امروزی آن نداریم. تصمیم‌گیری در مورد مسایل مختلف زبان را نهادهای مختلف انجام می‌دهند. بدون آنکه بین این نهادها روابط تعریف شده‌ای وجود داشته باشد یا مدیریت واحدی وجود داشته باشد یا اینکه تصمیم‌ها کارشناسی شده باشد. اگر از منظر سیاست زبانی به کار فرهنگستان نگاه کنیم، از ۱۱ گروهی که در فرهنگستان به کار مشغولند، ده گروه پژوهش‌های تاریخی، زبانی و ادبی انجام می‌دهند و فقط یک گروه ویژه‌گزینی است که کارش مشخصاً در حوزه سیاست زبانی قرار می‌گیرد."

خزاعی فر تصریح کرد که پژوهش را می‌توان هم به دانشگاه سپرد هم در فرهنگستان انجام داد. مسأله اسامی تعریف سیاست‌های زبانی و سپس اجرای این سیاست هاست. خزاعی فر در ادامه صحبت به تجربه چند کشور ژاپن، آمریکا، آلمان و انگلستان در زمینه سیاست‌های زبانی و فرهنگستان اشاره کرد و گفت فرهنگستان می‌تواند نقش حدقلی، مثل فرهنگستان بریتانیا، یا نقش حداکثری بعهده بگیرد ولی در هر حال باید به مسأله ترجمه اعتنای بیشتری بکنند چون ترجمه مستقیماً با اساس زبان فارسی یعنی اصالت زبان سروکار دارد.

خزاعی فر پس از بحثی مبسوط در مورد فعالیت‌های فرهنگستان در زمینه آموزش زبان مادری، به مسأله ترجمه اشاره کرد و گفت: "در اهداف فرهنگستان، چندین بار بر کنمه اصالت تأکید

جایگاه ترجمه در فرهنگستان ۱۳۵

شده ولی این کلمه کمتر درک شده است. منظور از اصالت چیست؟ چگونه می‌توان اصالت فارسی را حفظ کرد؟ با همه ارزش و اهمیتی که واژه‌سازی و واژه‌گزینی دارد، واژه‌ها حکم برگ و شاخه زبان را دارد. ریشه زبان نحو و معنی است. تلاش برای حفظ ریشه و تنه طبعاً باید مهمتر از تلاش برای حفظ برگها و شاخه‌ها تلقی شود. با دیدن یک یا دو واژه خارجی در جمله‌ای لزوماً نمی‌توان گفت که آن جمله "فارسی" نیست. امروزه فارسی‌گفتاری از فارسی نوشتاری اصیل‌تر است چون ساختارها و تعبیرات بیشتری دارد که اصالتاً فارسی است. در صد سال اخیر فارسی نوشتاری ما تحت تأثیر زبانهای انگلیسی و فرانسه قرار داشته است. بسیاری از این تأثیرات مثبت بوده چون یک خلاقانه‌ی معنایی. کاربردی یا واژگانی را پر کرده است. این تأثیرات هم مثبت بوده هم اجتناب‌ناپذیر چون قانون حاکم بر این گونه وام‌گیری قانون روشن و صریحی است: وقتی برای منظوری که می‌خواهیم بیان کنیم، کلمه یا تعبیر یا ساختاری در زبان مادری وجود ندارد، کلمه یا تعبیر یا ساختار خارجی خودش را تحمیل می‌کند. نویسندگان خوب ما هم این قبیل ساختارها و تعبیرات عاریه‌ای را پذیرفته‌اند و بکار می‌برند. مشکل در اینجا نیست. مشکل آنجاست که ما این تعبیرات را در جاهایی بکار برده‌ایم که لازم نبوده. در کلاسهای ترجمه وقتی ترجمه‌های چاپ شده را با اصل مقابله می‌کنیم، می‌بینیم در غالب موارد جمله نویسنده را می‌توان با تعبیری اصیل به فارسی ترجمه کرد. استفاده بیجا از تعبیرات و ساختارهای انگلیسی، که به دور شدن از فارسی اصیل می‌انجامد. یا ناشی از عدم تسلط به زبان مادری است یا ناشی از تصور غلط نسبت به روش ترجمه و این هر دو نیاز به برنامه ریزی، آموزش، هدایت، تشویق و ارائه دستورالعمل و نمونه‌های خوب و راهگشا دارد.

تا آنجا که به روش ترجمه مربوط می‌شود، هر متن را از دو منظر می‌توان ترجمه کرد. یکی منظر متن اصلی، یعنی جملات را همانگونه که در متن اصلی آمده‌اند. با همان ترتیب، همان نحو و همان معنی ترجمه کنیم. چنین ترجمه‌ای را می‌توان ظاهری درست داد بطوریکه در فارسی غلط جلوه نکند. ولی این ترجمه از منظر متن اصلی نوشته شده. می‌توان هر متن را از منظر زبان فارسی یعنی با ابزار زبان فارسی، با ملاحظه قابلیت‌ها و محدودیتهای فارسی نوشت. در ایران خیلی‌ها نظرشان در مورد روش ترجمه این است که متن را از منظر متن اصلی ترجمه کنند ولی با جملات درست فارسی. اینجا آنچه از دست می‌رود اصالت فارسی است. هر جمله درست از نظر دستوری لزوماً جمله اصیل فارسی نیست. دلیلی که می‌آورند حفظ سبک نویسنده است که ما این را در جایی دیگر مفصل توضیح داده‌ایم. بسیاری از مترجمان که دستی هم در تألیف دارند.

تألیف و ترجمه‌شان دو نثر متفاوت دارد و ما ترجمه‌هایی که کاملاً از منظر زبان فارسی نوشته شده باشد بسیار کم داریم. این حرفها در مورد ترجمه‌هایی است که ظاهر درستی دارند. ترجمه‌های غلط غیرفارسی که داستان دیگری دارد. در واقع مشکلات ترجمه به اینها محدود نمی‌شود. نبوهی ناشر و مترجم داریم که اساساً اینکاره نیستند. مسأله‌کی کیفیت تأثیر مستقیم بر کیفیت ترجمه دارد. بدون شک سیاست‌های تشویقی و در مواردی سیاستهای اجباری می‌تواند به فارسی‌مطلوب که به انصاف مترجمان ناشران زها شده یاری برساند. "خزاعی فرد در پایان پیشنهادهایی برای تقویت زبان فارسی و ارتباط هرچه نزدیکتر فرهنگستان و مردم اریه داد.